

घुस्सा निबन्धसङ्ग्रहमा हास्यव्यङ्ग्य चेतना

टंकप्रसाद पन्थ

tankapanth12@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत अनुसन्धानमूलक लेख 'घुस्सा' निबन्धसङ्ग्रहको विश्लेषणमा केन्द्रित रहेको छ । उक्त कृतिका लेखक रामप्रसाद अर्याल हुन् । अर्यालका निबन्धमा मुख्य गरी व्यङ्ग्यात्मक प्रवृत्ति मुखरित भएको पाइन्छ । समाजमा रहेका विकृति र विसङ्गतिप्रति सशक्त प्रहार गरी त्यस्ता प्रवृत्तिमा परिष्कारको काम व्यङ्ग्य चेतनाले गर्दछ । व्यक्ति, समाज तथा राष्ट्रिय स्तरमा भाँगिएका खराब प्रवृत्तिप्रतिको विमति व्यङ्ग्य लेखनको उद्देश्य हो । । रामप्रसाद अर्यालका निबन्धमा समाजका विभिन्न क्षेत्रमा फैलिएका बेथितिप्रतिको प्रहार पाइन्छ । यिनको घुस्सा निबन्धसङ्ग्रहका सबैजसो निबन्धमा कुनै न कुनै पक्षलाई व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । नेपाली समाजमा लोकतान्त्रिक तथा गणतान्त्रिक समयमा बढ्दै गएको स्वच्छन्दता र मानिसहरू नैतिक कर्तव्यमा नरहने प्रवृत्तिले गर्दा सबैजसो क्षेत्रमा अस्तव्यस्तता छाएको देखिन्छ । यस्ता कुराले जताततै समस्या निम्त्याएको छ । त्यस्ता प्रवृत्ति नहटेसम्म समाज अगाडि नबढ्ने निष्कर्ष लेखकको रहेको छ । अर्यालका निबन्धले समाजका विद्रुप र अकर्मण्य अवस्थाप्रति प्रहार गरी स्वस्थ समाजको अपेक्षा राखेको हुनाले यिनका निबन्धलाई व्यङ्ग्यको सैद्धान्तिक मान्यतालाई उपयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत लेखमा आवश्यक सामग्री प्रथम र द्वितीयक स्रोतबाट लिइएको छ । प्राथमिक तथा द्वितीयक सामग्रीको उपयोग गरी व्यङ्ग्यको सैद्धान्तिक अवधारणालाई प्रकाश पारी विश्लेष्य निबन्धसङ्ग्रहमा प्रस्तुत व्यङ्ग्यको पक्षलाई खोजी गर्ने काम यस लेखमा गरिएको छ । अर्यालको उक्त सङ्ग्रहमा आम नेपाली जनताले भोगेका वास्तविक समस्यालाई प्रकाश पारिएको छ । वर्तमान नेपाली समाजको जल्दोबल्दो समस्याका रूपमा रहेको ढिलासुस्ती र अधिकारको दुरुपयोगलाई कृतिमा केन्द्रित गरिएको पाइन्छ । कृतिको अर्थापनका लागि सघन पाठविश्लेषण विधिअनुसार गुणात्मक प्रकृतिको अध्ययन विश्लेषण गरी स्थापित सिद्धान्तका आधारमा परिणाम निकालिएकाले यो अध्ययन गुणात्मक प्रकृतिको रहेको छ । 'घुस्सा' निबन्धसङ्ग्रहमा व्यङ्ग्य चेतना के कसरी प्रयोग भएको छ ? भन्ने मुख्य समस्यामूलक प्रश्नमा केन्द्रित रही व्यङ्ग्यको सैद्धान्तिक पर्याधारका सापेक्षमा विश्लेषण गरिएको छ । विश्लेष्य निबन्धसङ्ग्रहको विषयवस्तु र सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा कलङ्कित मानिएका व्यवहार देखाउनेहरूलाई धज्जी उडाउने काम गरिएकाले विश्लेष्य निबन्धसङ्ग्रहमा व्यङ्ग्य चेतना सशक्त रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

शब्दकुञ्जी : अकर्मण्यता, उपहास, ठट्यौलो, धज्जी उडाउनु, विसङ्गति ।

विषयपरिचय

रामप्रसाद अर्याल लामो समय शिक्षण कार्यमा संलग्न व्यक्ति हुन् । साहित्यमा अविराम उपनामले चिनिने अर्यालले निबन्ध र कविता विधामा कलम चलाएको पाइन्छ । पछिल्लो समयमा पत्रकारिता क्षेत्रमा समेत क्रियाशील हुँदा सम्पादकीय लेखन तथा फिचर लेखनमा पनि सक्रियता पाइन्छ । संस्कृत पृष्ठभूमिको शिक्षा प्राप्त गरेका अर्याल नेपाली भाषासाहित्यको सेवामा सक्रिय देखिन्छन् ।

विद्यार्थी कालदेखि नै कलम चलाउन थालेका अर्यालले कविता कथा, निबन्ध, समीक्षा आदि क्षेत्रमा कलम चलाएका छन् । कविताका विविध रूप छेस्का, हाइकु, साइनो, मुक्तक, गजल आदिमा पनि यिनको कलम चलेको देखिन्छ । यिनका संयुक्त र एकल कृतिहरू प्रकाशित छन् । विभिन्न पत्रपत्रिकामा फुटकर रूपमा रचनाहरू पनि प्रकाशित गर्दै आएका अर्यालको पहिलो प्रकाशित एकल कृति *के छ हजुर ?* हास्यव्यङ्ग्य सङ्ग्रह (२०६२) हो । यसपछि हाइकु कविताको सङ्ग्रह *बिहानी पख* (२०७२) प्रकाशित भएको पाइन्छ । यसैगरी गाउँले देउराली पत्रिकामा प्रकाशित सम्पादकीय लेखनका विविध सम्पादकीय लेखहरूको सँगालोका रूपमा *देउरालीको फन्को* (२०८०) प्रकाशित छ । यसपछि *घुस्सा* हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रह (२०८०) प्रकाशित भएको देखिन्छ । यिनका प्रकाशित कृतिहरूको विधागत प्रकृतिलाई हेर्दा *बिहानी पख* (२०७२) हाइकु कविताको कृति हो । यिनका अरू तीनवटा कृतिहरू निबन्धात्मक प्रकृतिका रहेकाले यिनको साधनाको मोह विशेष गरी निबन्धतर्फ सक्रिय रहेको पाइन्छ ।

अर्यालको लेखनमा समकालीन समाज प्रतिबिम्बित भएको पाइन्छ । मानवीय प्रवृत्तिलाई सूक्ष्म रूपमा विश्लेषण गरी आलोचनात्मक रूपमा प्रहार गर्ने काम यिनको प्रवृत्ति नै हो । *घुस्सा* (२०८०) अर्यालको पछिल्लो कृति हो । यस सङ्ग्रहका निबन्धमा २०६० को दशकपछिको अवस्थालाई विषयका रूपमा संयोजन गरिएको पाइन्छ । मझौला संरचनाका अठ्ठाईसवटा निबन्धहरू यस सङ्ग्रहमा समेटिएको पाइन्छ । सामाजिक उत्तरदायित्वका साथमा मानवीय कर्तव्यलाई सर्वोपरि ठानी कुनै पनि वाहना बनाएर गरिएका खराब व्यवहारप्रति सशक्त विमति मुखरित भएको पाइन्छ । राजनीतिक र सामाजिक क्षेत्रमा भित्रिएका भ्रष्ट आचरण र लापरबाहीप्रति मर्ममै पुग्ने गरी प्रहार गरिएको छ । मानवीय चरित्रमा आएको स्खलनप्रति लेखकको गम्भीर विमति रहेको पाइन्छ । निबन्धकार रामप्रसाद अर्यालको *घुस्सा* निबन्धसङ्ग्रहमा के कस्तो व्यङ्ग्य चेतना प्रस्तुत भएको छ ? भन्ने प्राज्ञिक समस्यामा यो लेख केन्द्रित रहेको छ । निबन्धसङ्ग्रहका निबन्धहरूभित्र व्यङ्ग्य चेतनाको पहिचान गरी विश्लेषण गर्ने काम गरिएको छ । अर्यालको उक्त कृतिमा व्यङ्ग्यका कोणबाट अध्ययन नभएकाले अध्ययनमा रहेको उक्त रिक्ततालाई पूर्णता दिनु यस अध्ययनको उद्देश्य रहेको छ । सङ्ग्रहभित्रका निबन्धलाई हास्यव्यङ्ग्य चेतनाका आधारमा विश्लेषण गर्नु यस अध्ययनको सीमा वा खास क्षेत्र रहेको छ । हास्यव्यङ्ग्य चेतनाबाहेकको प्रवृत्ति र मर्ममाथि भने अध्ययन गरिएको छैन ।

अध्ययन विधि

प्रस्तुत लेख तयार गर्ने क्रममा आवश्यक सामग्री प्राथमिक र द्वितीयक स्रोतबाट लिइएको छ । प्राथमिक स्रोत सामग्रीका रूपमा रामप्रसाद अर्यालको *घुस्सा* निबन्धसङ्ग्रहलाई लिइएको छ भने द्वितीयक स्रोतअन्तर्गतका सामग्रीका रूपमा हास्यव्यङ्ग्य चिन्तनका सम्बन्धमा गरिएका अध्ययनलाई लिइएको छ । यी दुवै प्रकृतिका सामग्रीहरूको सङ्कलन पुस्तकालयीय कार्यबाट गरिएको छ । सङ्कलित सामग्रीको अध्ययनका लागि हास्यव्यङ्ग्यको अवधारणालाई सैद्धान्तिक

आधारका रूपमा उपयोग गरिएको छ । कृति पठनलाई आधार मानी निगमनात्मक विधिबाट सामग्रीको अध्ययन विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

सैद्धान्तिक पर्याधार

हास्य र व्यङ्ग्य परस्परमा अभिन्नजस्तै देखिन्छन् तर हास्यको उद्देश्य हँसाउनु र व्यङ्ग्यको उद्देश्य विकृति र बेथितिमाथि प्रहार गर्नु रहेको देखिन्छ । 'नेपालीमा हास्य र व्यङ्ग्यलाई एउटैमा जोड्ने व्यापक चलन छ । हास्यको प्रधानता हुने कृतिलाई हास्य र व्यङ्ग्यको प्रधानता हुने कृतिलाई व्यङ्ग्य भन्नु पर्ने हो तापनि यसरी छुट्टयाउनुपर्ने भोजबाट जोगिने सुविधा प्राप्त हुने हुँदा दुवैलाई एउटैमा गाँस्ने गरेको देखिन्छ' (शर्मा, २०६६, पृ. २३५) । हास्यव्यङ्ग्यलाई एकै साथ प्रयोग गरिने हुनाले नेपालीमा व्यङ्ग्यप्रधान निबन्धमा हास्यको उपस्थिति भएकै पाइन्छ । व्यङ्ग्यलाई प्रभावकारी र रोचक बनाउन हास्यलाई पनि साथमै समेटिएको देखिन्छ । मानिसले गर्ने व्यवहारबाटै हँसी मजाक सिर्जना हुन्छ । कुनै पनि वस्तु, व्यक्ति र तिनका प्रवृत्तिप्रति ठट्यौलो र विनोदी भाव प्रकट गरिएमा हास्यको जन्म हुन्छ । यसै गरी कुनै व्यक्ति, वस्तु तथा घटनाबाट सिर्जित बेढङ्गको र नसुहाउँदो खालको प्रवृत्तिप्रति विमतिमा साथमा कटाक्ष गर्दा व्यङ्ग्यको जन्म हुन्छ । 'हास्यव्यङ्ग्य सहधर्मी हुन्, जहाँ हास्य हुन्छ त्यहाँ व्यङ्ग्य हुन्छ, जहाँ व्यङ्ग्य हुन्छ त्यहाँ कुनै रूपको हाँसो जरुर हुन्छ । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने हास्य र व्यङ्ग्यमा अन्योन्याश्रय सम्बन्ध रहेको हुन्छ' (भट्टराई, २०५४, पृ. १८९) । मानिसकै व्यवहारबाट असामान्य प्रकृति देखा पर्न जाँदा त्यसलाई सुधारन वा अनुभूति गराउन व्यङ्ग्य प्रहार गरिन्छ । व्यङ्ग्यले व्यक्ति वा समाजमा रहेका कमजोरीमाथि प्रहार गरी सुधार गर्न बाटो देखाउँछ । 'हास्यव्यङ्ग्यको उद्देश्य हँसाएर मनोरञ्जन प्रदान गर्दै सामाजिक, प्रशासनिक, राजनीतिक, मानवीय आदि क्षेत्रमा छेडपेच वा घोचपेच गर्दै स्वस्थ समाजको रूपान्तरणमा सघाउ पुऱ्याउनु हो । जब यस्तो काम कलात्मक भाषाका माध्यमबाट गरिन्छ, त्यो हास्यव्यङ्ग्य निबन्ध हुन पुग्छ' (लामिछाने, २०६८, पृ. १६४) । नेपाली साहित्यमा निबन्ध विधामा हास्यव्यङ्ग्य ज्यादा मुखरित भएको पाइन्छ । हास्य र व्यङ्ग्यको उपस्थिति प्रमुख रहेमा हास्यव्यङ्ग्य निबन्ध सार्थक मानिन्छ । 'यस्ता निबन्धमा भाषिक कलाका माध्यमबाट हास्यात्मकता र व्यङ्ग्यात्मकताको सिर्जना गरिन्छ । अत्यन्त अनौपचारिक भाषाको प्रयोग गरिने यस्ता निबन्धमा विकृति र विसङ्गतिप्रति उपहास गरेर व्यङ्ग्य गरिने हुँदा यस किसिमका निबन्ध अत्यन्त आकर्षक, रोचक र प्रभावकारी हुन्छन्' (सुवेदी र गौतम, २०७६, पृ. ५१५) । हास्यव्यङ्ग्यमा ठाडो गाली नभई कलात्मक भाषाका माध्यमबाट समाजका विकृतिमाथि रोचक र घोचक पाराले प्रहार गर्ने काम गरिएको हुन्छ । मानिसले आफ्नो भूमिका र कर्तव्यलाई बिर्सेर त्यस्ता अकर्मण्य व्यवहारहरू प्रदर्शन गर्दछ । यसो गर्दा उसले आफ्नो धरातल बिर्सिन पुग्छ । यस्ता प्रवृत्तिलाई कुनै बिम्ब वा प्रतीकको उपयोग गरी धज्जी उडाउने काम गरिएको हुन्छ । 'हास्यव्यङ्ग्यबाट समाज सुधार हुन्छ तर सुधार गर्ने हेतुले लक्षित भई सधैं व्यङ्ग्यको सृष्टि भइरहँदैन । तैपनि ठुड मारिरहेका समाजका धेरै कुरीति, विकृतिहरू, अनीतिहरू जस्ताको मनोविरोधले त्यसप्रति हास्यास्पद भाव जन्माउँछ' (

अर्याल र शर्मा, २०३३, पृ. २०) । हाँसो लाग्दो शैलीमा व्यक्ति र समाजका चरित्रलाई उदाङ्गो पारेर सघन रूपमा पर्दाफास गराउने कुरामा हास्यव्यङ्ग्य खरो साबित भएको पाइन्छ । हाँसोलाई मानिसको जन्मजात अभिव्यक्तिका रूपमा लिइन्छ । मानिसले व्यवहार गर्न थालेदेखि नै व्यङ्ग्यको पनि जन्म भएको हुनुपर्दछ । हास्यव्यङ्ग्यको उत्पत्ति र विकासको कुरा गर्दा सभ्यताको प्रारम्भदेखि नै अस्तित्वमा रहेको देखिन्छ ।

‘मानव सभ्यतासँगै हास्यको हास र व्यङ्ग्यको अभिव्यञ्जना भाव उद्भव भए । ती दुवै भाव आजसम्म जीवनको सबै पक्षसँग घुलमिल हुँदै आइरहेका छन् । संस्कृत साहित्य कालमा विदूषक र अंग्रेजी साहित्यका प्रारम्भिक कालमा क्लाउन्डले समाज-राष्ट्र र जीवनका विसङ्गति र विकृतिलाई विश्लेषित गर्ने अवस्थामा मान्छेका आचरणका प्रतिक्रियाहरू आविर्भाव भएका छन् (सुवेदी, २०४३, पृ. ३५) । सभ्यताको गतिसँगै मानवीय ढोंग र आडम्बरप्रतिको विमत्तिका स्वरहरू मुखरित भएको पाइन्छ । ‘व्यक्तिगत स्तरदेखि समाज र राष्ट्रमा हुर्किएका विकृति, विसङ्गतिहरूलाई साहित्यकारले व्यङ्ग्यको अस्त्र बनाई धारिलो प्रहार गर्दा सामाजिक सुधारको चेतना पनि अभिव्यक्त भएको हुन्छ । साहित्यकारले आफू बाँचेको समाजका अमिल्दा कुरा र अकर्मण्यतालाई थिलथिलो गरी प्रहार गरेको हुन्छ (पन्थ, २०७३, पृ. ४) । यस्तो प्रहारको अन्तर्गमा सुधार पक्ष प्रमुख रहेको पाइन्छ । यस प्रकारका अभिव्यक्तिको मूलभूत प्रवृत्ति स्वस्थ आचरणको आग्रह रहेको कुरा स्पष्ट हुन्छ ।

माथिल्लो ओहोदामा बसेका व्यक्तिहरूको अन्धो व्यवहारलाई खुलस्त पार्ने काम हास्यव्यङ्ग्य साहित्यको हो । समाजलाई स्वखलित हुन नदिनका लागि व्यङ्ग्य लेखक सचेत रहेको पाइन्छ । ‘सामाजिक जीवनका विविध अङ्गहरूमा देखिने विकृति र विसङ्गतिमाथि उपहास गरी छेड हान्नु हास्यव्यङ्ग्यको धर्म हो । हास्यव्यङ्ग्यको आंशिक समावेश जुनसुकै स्थानमा हुन सक्छ तर हास्यव्यङ्ग्यकै प्रयोजनबाट लेखिएको लेख हास्यव्यङ्ग्यात्मक निबन्ध कहलिन्छ’ (उपाध्याय, २०४९, पृ. २०४) । व्यङ्ग्यको प्रकृतिलाई हेर्दा सामाजिक, राजनीतिक, शैक्षिक, धार्मिक, आर्थिक विविध क्षेत्रलाई लक्षित गरिएको पाइन्छ । पछिल्लो समयमा मानवीय मनोवृत्ति र राजनीतिक नेतृत्वप्रति ज्यादा प्रहार भएको पाइन्छ । साहित्यका माध्यमबाट समाज सुधारको प्रयास गर्नु लेखकको उद्देश्य हो । ‘व्यङ्ग्यले आफ्ना बृहत् साहित्यिक परिधिअन्तर्गत कुनै पनि मानवीय-सामाजिक दुर्गुण, दुर्वृत्ति-दुराचार, विकार-विकृति, मूर्खता-अज्ञान आदिलाई नै आफ्नो मुख्य लक्ष्य बनाउने र यस्ता स्थिति र प्रवृत्तिप्रति असहमति तथा आलोचनाको स्वर व्यक्त गरी तिनलाई खिज्याउने-गिज्याउने र छेड उपहास गर्ने कार्य मुख्य रूपमा गर्दछ’ (प्रभात, २०७०, पृ. ८४) । प्रजातन्त्र प्राप्तपछि नेताहरू भ्रष्ट हुँदै गएको, स्वच्छन्दता बढ्दै गएको, विशक शून्य हुँदा नेताहरूले आफ्नो औकात भुल्दै गएका कारण राष्ट्र नै ओरालोतिर लागेको चिन्ता लेखकहरूले गरेको पाइन्छ । ‘व्यङ्ग्य पूर्ण रूपमा विसङ्गतिबाट जन्मिने तत्त्व हो । यसबाट लेखकले प्रत्यक्ष रूपमा आक्रमण गरेर अप्रत्यक्ष रूपमा सुधारको सन्देश व्यक्त गरेको हुन्छ । हाम्रा दैनिक जीवनसँग अभेद सबन्ध राख्ने तत्त्वहरूसँग निहित विकृति र विसङ्गतिहरूप्रति तीव्र आक्रमण गर्दछ’ (सुवेदी र शर्मा, २०४७, पृ. १३) । समाजमा व्याप्त विकृतिलाई सिस्नोपानी लगाएर सुधार्ने कुरामा हास्यव्यङ्ग्य प्रमुख अस्त्र रहेको

देखिन्छ, । विगत र वर्तमानका खराब प्रवृत्तिलाई झल्काई उज्यालो भविष्यको सङ्केत गर्नु नै हास्यव्यङ्ग्य साहित्यको धर्म रहेको देखिन्छ ।

हास्यव्यङ्ग्यको प्रभावलाई हेर्दा पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्यमा लामो परम्परा रहेको देखिन्छ । पूर्वीय साहित्यमा अग्निपुराणदेखि हास्यको सन्दर्भलाई उठाइएको पाइन्छ । आचार्य भरतले नाट्याशास्त्रमा रस सिद्धान्तको प्रकाश पार्ने क्रममा हास्य रसको चर्चा गरेका छन् । वस्तु वा व्यक्तिको रूपरङ्ग र प्रवृत्ति देखेर हाँसो सिर्जना हुन्छ । हाँसो उत्पन्न गराउने व्यक्ति वा वस्तु आलम्बन विभाव हो । यस्तो परिस्थिति सिर्जना गर्ने कारणलाई उद्दीपन विभावका रूपमा चर्चा गरिएको छ । आचार्य धनञ्जय र विश्वनाद्वारा पनि हाँसोको प्रसङ्ग उठाएको पाइन्छ । पाश्चात्य साहित्यमा प्राचीन ग्रीसेली कालदेखि नै हास्यव्यङ्ग्यको अस्तित्व रहेको देखिन्छ । सोफोक्लिज र युरिपाइडिजका रचनामा हास्यव्यङ्ग्य निहित रहेको चर्चा पाइन्छ । प्लेटो, अरस्तुले यसको प्रभावलाई उल्लेख गरेको देखिन्छ । नेपाली समाजमा हास्यव्यङ्ग्यको प्रयोगलाई हेर्दा भानुभक्तभन्दा पहिलेदेखि थालिएको पाइन्छ । सन्त धाराका कविहरूले सामाजिक रूढि र आडम्बरप्रति कटाक्ष गरी कलम चलाएको देखिन्छ । भानुभक्त आचार्यले भोलिवादी प्रवृत्तिमाथि प्रहार गरी कविता नै लेखेको पाइन्छ । नेपाली निबन्धका क्षेत्रमा हास्यव्यङ्ग्यको सशक्त प्रयोग गर्ने व्यक्ति भैरव अर्याल हुन् । उनले सामाजिक राजनीतिक क्षेत्रमा व्याप्त विकृतिमाथि चोटिलो प्रहार गरेको देख्न सकिन्छ । केशवराज पिँडाली, रामकुमार पाँडे, चोलेश्वर शर्मा लगायतका निबन्धकारहरूले नेपाली हास्यव्यङ्ग्य लेखनलाई समृद्ध बनाएको देखिन्छ । वर्तमान समयमा पनि धेरै स्रष्टाहरूले समाजका विविध क्षेत्रमा हुर्किएका विसङ्गतिलाई लक्षित गरी धारिलो रूपमा व्यङ्ग्य प्रहार गरेको पाइन्छ । यस प्रवृत्तिलाई पछ्याएर कलम चलाउने व्यक्ति रामप्रसाद अर्याल पनि रहेका छन् । यिनका *के छ हजुर ?* र *घुस्सा* दुईवटा हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रह प्रकाशित छन् । यस लेखमा अर्यालको *घुस्सा* निबन्धसङ्ग्रहमा प्रस्तुत व्यङ्ग्यात्मकतालाई प्रकाश पार्ने काम गरिएको छ ।

नतिजा र विमर्श

घुस्सा निबन्धकार रामप्रसाद अर्यालको व्यङ्ग्यात्मक प्रवृत्तिलाई अँगालिएको दोस्रो कृति हो । यस निबन्धसङ्ग्रहमा हास्यव्यङ्ग्य सशक्त रूपमा आएको पाइन्छ । कुल एक सय पन्ध्र पृष्ठमा निर्मित यस कृतिको भूमिका खण्डमा बाह्र र पृष्ठ र मूल विषयवस्तुको प्रस्तुति एक सय तीन पृष्ठमा समेटिएको पाइन्छ । यस सङ्ग्रहमा जम्मा अठ्ठाईसवटा निबन्धहरू रहेका छन् । तीनदेखि पाँच पृष्ठमा यी निबन्धहरू संरचित देखिन्छन् । निबन्धको आकारगत स्वरूपप्रति लेखक सचेत रहेको पाइन्छ । विविध विषय र क्षेत्रका समस्यालाई समावेश गरी विषयवस्तु वा कथ्यको निर्माण गरिएको छ । समाजमा भ्रष्टाचार रहेका विकृतिमाथि सिस्नोपानी लगाउनु अर्यालको निबन्धगत धर्म नै रहेको देख्न सकिन्छ । सबै नीतिको मूलनीति राननीति स्वस्थ नहुँदा समाजका सबै क्षेत्र प्रदूषित बनेको कुरा यिनका निबन्ध पढ्दा अनुभूति हुन्छ । घरपरिवार तथा समाजका समस्यालाई सरल तथा स्वाभाविक रूपबाट निरीक्षण गरी विकृतिप्रति प्रहार गरिएकाले यिनको लेखनमा सुधारको आग्रह

पाइन्छ । घुस्सा निबन्धसङ्ग्रहमा समाजका विविध क्षेत्रमा व्याप्त विकृतिमाथि व्यङ्ग्यप्रहार गरिएको छ । कृतिले समेटेका हास्यव्यङ्ग्यका केही प्रमुख पक्षलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

सामाजिक राजनीतिक क्षेत्रमाथि व्यङ्ग्य

रामप्रसाद अर्यालका निबन्धले समेटेको प्रमुख पाटो सामाजिक तथा राजनीतिक क्षेत्र रहेको देखिन्छ । राजनीतिमा राणाकालीन, पञ्चायतकालीन एकदलीय तानाशाही व्यवस्थादेखि वर्तमान गणतन्त्रकालीन समयसम्म आइपुग्दा पनि हट्टन नसकेको मनोवृत्ति, मानवीय स्वभाव, सत्तास्वार्थ, दम्भ, मपाईँत्व, गुट, उपगुट, स्वार्थलिप्सा, छलकपट, भ्रष्टाचार, दुराचार, ठगी, बलात्कारी आदि प्रवृत्तिहरू कायम रहेकोमा चिन्ताका साथमा सशक्त प्रहार गरिएको छ । टोपीको सामान्य प्रसङ्गद्वारा सत्ताको सुख गुमाउन पुगेका राजा महाराजाहरूको नियतिलाई कटाक्षपूर्ण शैलीमा प्रकाश पारिएको छ ।

एकताक रत्नजडित दामी टोपीलाई एकताकै प्रतीक मान्ने गरिन्थ्यो । टोपी हराउनुहुँदैन । टोपी हरायो भने अशुभ हुन्छ भन्ने भनाइ छ, टोपी पक्षधर शुभचिन्तकहरूको । अहिले ठुलो टोपी हराएको छ । मणि हराएको सर्प भैं टोपी पाउने ध्याउन्नामा भाउन्निएका छन् ठुलो टोपीका भक्तहरू । टोपी भने इतिहासको कालो कोठरीमा खई जमाएर बस्न रमाएको छ । (अर्याल, २०८०, पृ. ३३)

माथिको गद्यांशमा राजतन्त्रप्रतिको शिष्ट व्यङ्ग्य प्रस्तुत भएको छ । नेपालबाट राजतन्त्रको अन्त्य भए तापनि कताकता श्रीपेच लगाउने आशा पालेको मनोवृत्तिप्रतिको कटाक्ष सजीव बनेको पाइन्छ । लोकतन्त्रका सौन्दर्य भनेकै इमान र निष्ठा रहेको मर्म निबन्धमा व्यक्त भएको पाइन्छ । मानिस दिनप्रतिदिन छुद्र बन्दै गएको कुराले लेखकलाई पिरोलेको छ । वर्तमान समयमा देखिएका सत्ताकेन्द्री फोहरी खेल, गठबन्धनका नाममा बन्ने ठगबन्धन र समीकरण देश र जनताप्रति उत्तरदायी बन्न नसकेको यथार्थ अवस्थालाई झल्काई नेतृत्वप्रति मर्ममा पुग्नेगरी प्रहार गरिएको छ ।

कुरा बिग्रला कि भन्ने डरले मनमनै गर्मै । सानोतिनो नेता न हुँ म । राजनीति मेरो पेसा । पार्टी फोरेको, कार्यकर्ता चोरेको आरोप खेपेको मान्छे । पार्टीभित्र लबी बदल्दा दलदलमा भासिएको हुँ । अनि प्रकटमा भने सांसादको टिकटका निमित्त नेताको निकट भएको हुँ । धन कम भएकाले प्रस्ताव मात्र आएको हो । चुनाव प्रचारमा दुःख पाएको हो । अब सानुपातिकमा परिन्छ, नपरे विद्रोह गरिन्छ । (अर्याल, २०८०, पृ. १२)

पार्टीहरूमा बढ्दै गएको गुटगत प्रवृत्तिलाई सशक्त प्रहार गरिएको छ । आफूलाई चित्त नबुझेमा पार्टीभित्रै विद्रोह गर्ने प्रवृत्तिप्रति सङ्केत गरिएको छ । वामपन्थी आचरणअनुसार व्यवहार देखाउन नसकेका पार्टी र नेताप्रति गम्भीर कटाक्ष गरिएको छ । अग्रगामी भनिएको व्यवस्था आए पनि देश र जनताको अवस्था झन् विकराल बन्दै जानुमा वर्तमान नेतृत्वको कमजोरी रहेको कुरालाई प्रस्ट पारिएको छ । जनताको अमूल्य मतमा जितेर जाने अनि जनतालाई नै बेवास्ता गर्ने प्रवृत्तिलाई निर्मम प्रहार गरिएको पाइन्छ ।

रामप्रसाद अर्यालका निबन्धमा समाजमा भित्रिएका विकृति र विसङ्गति घुस्सा हान्ने काम गरिएको पाइन्छ । आफू बाँचेको समाजको जीवन्त चित्र उतार्नुका साथै व्यक्ति तथा समाजमा बढ्दै गएको स्वच्छन्दतालाई प्रकाश पारिएको छ । समाज नै सांस्कृतिक सम्पदाको सर्जक र संवाहक रहेको कुरा यिनका निबन्धले बोलेको देखिन्छ । सामाजिक मूल्यमा आएको ह्रास, व्यक्तिगत स्वार्थ र एकलकाटे प्रवृत्तिका कारण साभूपन र सहकार्यको संस्कृति हराउँदै गएकोमा गहन कटाक्ष गरिएको छ । सामाजिक सांस्कृतिक रूढानका साथमा मूल्य र आस्थाको संरक्षण हुनुपर्ने कुरा व्यक्त गरिएको पाइन्छ । समाज कल्याणका लागि ऋषिमुनि तथा साधुसन्तहरूका लोककल्याणकारी मार्गलाई भुलेर उल्टै दोष थोपार्ने प्रवृत्तिप्रति विमति प्रकट गरिएको पाइन्छ ।

प्रशासन तथा कर्मचारी क्षेत्रमाथि व्यङ्ग्य

हाम्रो प्रशासनिक संयन्त्रका साथै कर्मचारीहरूको मनोवृत्तिलाई प्रकाश पार्ने काम केही निबन्धमा भएको पाइन्छ । विगतदेखि वर्तमानसम्म विकृतिले गाँजेको क्षेत्र कर्मचारीतन्त्र रहेको ठहर लेखकको छ । कर्मचारी वर्गमा अनावश्यक रूपमा विकास भएको घुसखोरी कर्म र भत्ताको संस्कृतिलाई उधिन्ने काम केही निबन्धमा गरिएको छ । गणतान्त्रिक समयमा भन् भ्रष्टाचार बढेको कुरालाई ठाउँठाउँमा उल्लेख गरिएको छ ।

“तैले नपाए पनि कर्मचारी वर्गले बिल मिलाउन पाउने थिए । उनीहरूको भलो हुने थियो । एकल महिला, जेष्ठ नागरिक, अनाथ अपाङ्गहरूको नाममा आएको रकम त ऊवामा पार्छन् भने अझ भूकम्पको नाममा आएको, दानमा पाएको रकम के नखानु !” (अर्याल, २०८०, पृ. ६८) ।

हाजिर गरेर तलब थाप्ने, काम गरेवापत भत्ता र टेबुलमुनिबाट लिने प्रवृत्तिको सशक्त विरोध गरिएको छ । आफ्नो स्वार्थभन्दा माथि उठ्न नसकेको कर्मचारी वर्गले देशलाई थिलोथिलो हुने गरी गाँजेकोमा चिन्ता व्यक्त गरिएको छ । कर्मचारीमा रहेको भत्ताको मोह अनि कामचोर प्रवृत्तिलाई मार्मिक रूपमा कटाक्ष गरिएको छ । अर्यालका निबन्धमा भनाइमा प्रशंसा गरिए जस्तो देखिए पनि मर्ममा भने सशक्त प्रहार गरिएको हुन्छ ।

अहिले पनि सत्ताधारीको पुच्छर पक्रिन जान्ने हो भने सारा विश्व भ्रमण गर्न जान पाइन्छ । त्यस्तै आयोग पास गर्न र शत्रुको नाश गर्न ठुलाको पुच्छर समाउनुपर्दछ । पुच्छर समाउनु पनि एउटा कला हो । यो कलामा तपाईं आफ्नो सुरिलो, चिप्लो गला मिलाउन सक्नुभयो भने हरेक प्रतियोगितामा प्रथम स्थान प्राप्त गर्न सक्नुहुनेछ । (अर्याल, २०८०, पृ. ६३)

उच्चपदस्थ कर्मचारीको छुद्रतालाई पनि सान्दर्भिक रूपमा झल्काइएको पाइन्छ । भत्ता आउने ठाउँ छ भने ठुलाबडा कर्मचारीहरू जाने तर भत्ता नआउने ठाउँमा साना कर्मचारीहरू पठाउने प्रवृत्ति

रहेकोमा विमति प्रकट गरिएको पाइन्छ । प्रशासन संयन्त्र चुस्त र दुरुस्त नहुँदा जनताले सास्ती भोग्नुपरेको मर्मलाई सान्दर्भिक रूपमा उठाउने काम गरिएको छ ।

निम्न मध्यम वर्गीय पीडा

रामप्रसाद अर्यालका निबन्धमा निम्न मध्यम वर्गका समस्या र बाध्यतालाई महत्त्वका साथमा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका निबन्धमा निम्नवर्गीय नागरिकले भोग्नुपरेका समस्यालाई प्रकाश पार्ने काम गरिएको छ । लेखकले आफ्नो वरिपरिको परिवेश र अवस्थालाई अवलोकन गरी विचारलाई प्रवाहित गरेको पाइन्छ । सधैं द्विविधापूर्ण मनस्थिति र अचानोमा बाँच्नुपरेको नियतिलाई निबन्धमा प्रस्तुत गरिएको छ । वर्गीय चिन्तन र पक्षधरता पनि यी निबन्धमा पाउन सकिन्छ । निजात्मकताको सघन प्रस्तुति पाइने यस सङ्ग्रहका निबन्धमा लेखकको परिवेश र मनोविज्ञान पनि प्रस्तुत भएको देखिन्छ । म पात्रले आफूलाई पिलन्धरे, लाटो, गोज्याङ्गो जस्ता नामले सङ्केत गरी आफ्नो अवस्था र विवशतालाई प्रतिबिम्बित गरेको पाइन्छ । निम्नमध्यम वर्गले भोगेका व्यवहार, आस्था, विश्वास, कर्मपद्धति, बोलीचाली, खानपान र जीवनशैलीका फलकहरू पनि निबन्धमा व्यक्त भएको पाइन्छ । यो वा त्यो नामबाट जनतालाई नै चुस्ने प्रवृत्तिप्रतिको सशक्त विमति यसरी व्यक्त भएको छ

मान्छे मर्दा वा आपत पर्दा मान्छे रमाउँछन् । आफ्नो स्थान सुरक्षित देख्छन् । छिर्के हानेर उधिन्ने होड चलिरहेछ । सामन्त वर्गसँग चन्दा उठायो । विस्तारवादसँग हतियार जुटायो । चन्दा नदिने दिन नसक्ने गरिबको टाउको फुटायो । क्रान्तिकारी चेत । रुन्चेहरू रुन्छन् । हिजो छोरीलाई लुटे, छोरोलाई कुटे, पोइलाई मारे, जहानलाई टुहुरो पारे र पनि रुन पाइएन । अहिले घर चर्किँदा त आँखा नरितिउन्जेल रुन देऊ (अर्याल, २०८०, पृ. ६८) ।

देशमा भएका द्वन्द्व र हिंसाका कारण भोग्नुपरेको विवशतालाई कटाक्षपूर्ण शैलीमा प्रकाश पारिएको छ । आर्थिक रूपमा जर्जर बनेको समग्र अवस्थालाई पनि निबन्धमा जोडिएको पाइन्छ । लोकतान्त्रिक गणतन्त्र कालमा ज्यादा कलालीलाग्दो अवस्थामा गएको आर्थिक दुरावस्थालाई आधार बनाई यसप्रति जिम्मेवार हुन नसकेकाहरूप्रति निर्मम प्रहार गरिएको छ । मानिस कसरी हुन्छ, पैसा कमाउने भन्ने चिन्तनमा लागेकाले देशकै आर्थिक अवस्था चौपट बन्दै गएको कुरा उल्लेख गरिएको छ । असार विकासको मोडेलले व्यक्ति पोस्ने र गुणस्तर खोस्ने काम गरेको ठहर गरी त्यस्ता प्रवृत्तिप्रति प्रहार गरिएको छ । नीतिगत रूपमै भ्रष्टाचारको संस्कृति मौलाउन पुगेको यथार्थलाई व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

असार महिना धेरै कुराले महत्त्वपूर्ण छ । सबैभन्दा यसको महत्त्व के छ भने अहिले पैसाको पसारो परेको हुन्छ । त्यो पैसालाई भत्ताको रूपमा भान्सा गर्ने हतारो हुन्छ । असार लागेपछि बजेट निकासो हुन्छ । असार महिनाभित्रै त्यो नसिध्याए ल्याप्स भएर जान्छ । ल्याप्स भएर जान दिनुभन्दा त कुरा र कागज मिलाएर भत्ता खानु जाती ! आखिर सरकारी बजेट न हो । आफ्नो बाबुको केही जाने होइन । कति उत्तम विचार ! (अर्याल, २०८०, पृ. ४६)

पुल, सडक, भवन, संघसंस्था आदिको दुरावस्था तथा निर्माण भएलगत्तै भत्किने, बिग्रिने अवस्थाका पृष्ठभूमिबाट बढ्दो आर्थिक अपचलनले गर्दा समग्र गुणस्तरमा प्रश्न उठेको सन्दर्भ व्यक्त भएको पाइन्छ । हाम्रो स्वभाव र चिन्तनमा परिष्कार नआउँदासम्म अवस्थामा सुधार नआउने निष्कर्ष लेखकको पाइन्छ । वर्तमान समयमा मानिसमा नैतिकता हराएको, आफ्नो कर्तव्यलाई बेवास्ता गरिएको अवस्थाप्रतिको झलक निबन्धमा पाइन्छ ।

मानवीय प्रवृत्तिमाथि व्यङ्ग्य

आजको मानिसको वास्तविक चरित्रलाई उदाङ्गो पार्ने काम गरिएको छ । रामप्रसाद अर्यालले मान्छेका आम प्रवृत्तिलाई राम्ररी छान्ने काम गरेको पाइन्छ । त्यसैले यिनका निबन्धको प्रमुख तारो मानिसको आचरण र प्रवृत्ति नै रहेको छ । मानिसका व्यवहारहरू दिन प्रतिदिन स्वलित बन्दै गएको अवस्थालाई गम्भीर रूपमा कटाक्ष गरिएको पाइन्छ । अमानवीय तथा निर्जीव वस्तुलाई पनि प्रतीकात्मक रूपबाट मानव चरित्रको सापेक्षमा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । मानिसको मक्किद्वै गएको अवस्थालाई मार्मिक रूपमा प्रहार गर्ने काम अर्यालले गरेका छन् । मानिस भित्री रूपमा खोकिद्वै गएको तर प्रदर्शन र आडम्बरमा बढोत्तरी भएको अवस्थालाई यसरी प्रहार गरिएको छ :

हामी जुन वस्तु लुकाउनेपर्ने हो त्यो देखाइरहेछौं । जुन वस्तु देखाउनुपर्ने हो त्यो देखाउन सकिरहेका छैनौं । इमानदारिता, कर्तव्यनिष्ठता, राष्ट्रप्रेम देखाउन सकिरहेका छैनौं । बेइमानी, अन्तरकलह, दुष्टता, धृष्टता र भ्रष्टता देखाइरहेछौं । हाम्रो विधि र व्यवहार देखाउनको निम्ति नभएर व्यवहारमा यथार्थ उतार्नको निम्ति हुनुपर्ने हो, होइन र ? (अर्याल, २०८०, पृ. ७९)

समाजका प्रत्येक व्यक्ति, स्वार्थी, नीच र अकमर्ण्य हुनुले विकृति र विसङ्गति भाँगिन पुगेको निचोड निकालिएको पाइन्छ । जातका नाममा, धर्मका नाममा, भूगोलका नाममा, अवसरका नाममा मानिसमा मक्किएर रहेको सोच र व्यवहारलाई राम्रोसँग प्रहार गरिएको छ । यिनका निबन्धको खास उद्देश्य भन्नु नै मानवीय चरित्रमा परिष्कार ल्याउनु रहेको छ । 'दहीचिउरा' शीर्षकको निबन्धमा मानिसको दहीचिउरे प्रवृत्तिप्रति मार्मिक रूपमा प्रहार गरिएको छ :

हामीकहाँ दहीचिउरेको सम्मान हुन थालेको युगौँयुग भैसकेको छ । यसको गतिमा बढोत्तरी छ । जसरी देशको आर्थिक उन्नतिमा ओरालो रफ्तार गिरफ्तार हुन सकेको छैन । उच्च ओहदाकै ठूलो योगदान छ । आदर्शको सेतो बर्कोभिन्न छद्मभेषीको लर्को लागेको हुन्छ । लुकाउन सजिलो । तर्ककुतर्क गरेर, त्यसकै भर परेर बौद्धिक लडाइँमा टिक्न विक्न सजिलै सकिन्छ । (अर्याल, २०८०, पृ. ८६)

हामी मानिसहरू व्यक्तिगत स्वार्थबाट माथि उठ्न सकेमा धेरै समस्याहरू समाधान हुने विचार लेखकको पाइन्छ । मानिसले आफ्नो कर्म बिसँदै गएकोले मानवीय आस्था र मूल्यको खोजी गरिएको पाइन्छ । सबै समस्याको कारक वर्तमान मानिस नै रहेको कुरा घोचक शैलीमा व्यक्त गरिएको छ ।

राष्ट्रप्रतिको कर्तव्यबोध

रामप्रसाद अर्यालका सिर्जनामा देशप्रतिको कर्तव्यबोध व्यक्त भएको पाइन्छ । यिनका सबैजसो निबन्धमा देशप्रतिको चासो पाइन्छ । हाम्रा अकर्मण्यताले गर्दा देश अधोगतितर्फ लागेको ठहर यिनको छ । 'चर्किएको घर' निबन्धमा सिङ्गो राष्ट्रलाई घरको बिम्बद्वारा सङ्केत गरिएको छ । राष्ट्रलाई चुसेर धनी बनेका नेता तथा कर्मचारीहरूमाथि प्रहार गरिएको छ । यस सङ्ग्रहका निबन्धमा राष्ट्रिय अस्मिता र समृद्धिको चिन्ता मुखरित भएको छ । नागरिकका आचरण र व्यवहार स्वलित हुनु अनि कर्मप्रतिको निष्ठा घट्दै जानुले भोलिको राष्ट्रको अवस्थाप्रति संवेदनशील रहेको पाइन्छ । 'पतेरा' निबन्धमा नेपालमा भ्रष्ट पतेराहरूको बढोत्तरी भएको कुरा प्रकाश पारिएको छ । देश डुबाउने भ्रष्ट पतेराहरूलाई उन्मुलन नगर्दासम्म देशको उन्नति र प्रगति असम्भव भएको निष्कर्ष लेखकको छ ।

पतेराले प्रवेश पाएको पुल, सडक, भवन, वन, संस्था, राजनीतिक दल वा मन्त्रीमण्डल उदघाटन गर्न नपाउँदै ढल्लु, बाटो भत्कन्छ, टंकी चुहिन्छ, वस्तुभाउ तुहिन्छ र तरकारी कुहिन्छ । हामी केटाकेटी छँदा चोर आँलाले देखाए कुहिन्थ्यो । अहिले पतेराले छोए कुहिन्छ । यो पतेरो नपुगेको यसले नछोएको स्थान, संस्थान, देवल, ढल र मल कहीं पनि मैले भेटाएको छैन । (अर्याल, २०८०, पृ. २२)

पतेरालाई बिम्ब बनाएर समकालीन राष्ट्रको अवस्थालाई सजीव रूपमा उतारिएको पाइन्छ । आफ्ना काम पूरा गर्नका लागि ठुलाबडाका पछाडि लागेर स्वार्थसिद्ध गर्ने प्रवृत्तिका मानिसलाई गम्भीर रूपमा कटाक्ष गरिएको छ । मानिसको व्यक्तिगत स्वार्थले गर्दा सामाजिक र राष्ट्रिय सरोकारका विषयहरू पछाडि परेको भाव निबन्धमा व्यक्त भएको पाइन्छ । देश र जनताको हितभन्दा आफ्नो कुर्सी जोगाउनकै लागि सुर्ता गर्ने नेतृत्वमाथिको व्यङ्ग्य सशक्त रहेको पाइन्छ :

इमानदार, नैतिकवान्, सच्चरित्र र स्वाभिमानी व्यक्तिहरूले आफ्नो स्वाभिमान जोगाइराख्नु एउटा न एउटाको पुच्छर समाउनु आवश्यक छ । यसो गर्न सकेमा अनैतिकहरू, घुस्याहाहरू भ्रष्ट र तस्करहरूको लस्करमा आफूसमेत लाग्न सकिने छ । अनि त बहुमत प्राप्त गर्न सजिलो पर्ने छ । कसैले नैतिकवान्हरू पाखा पर्ने र अनैतिकहरूले स्वार्थपूर्ति गर्ने भनेर विरोध गरे भने उनीहरूको मुखमा बुजो लगाउन सकिने छ । यसो गरेमा देश रहे पनि नरहे पनि आफ्नो कुर्सी रहरहने छ (अर्याल, २०८०, पृ. ६४)

मानिसमा रहेको छुद्रतालाई व्याजस्तुतिमय शैलीमा मर्ममै छुने गरी प्रहार गरिएको छ । देशको अवस्थालाई वास्ता नगर्ने केवल कुर्सी र सत्ताकै स्वार्थमा मरिमेट्ने प्रवृत्तिले गर्दा देशको अवस्था कमजोर बन्दै गएकोमा चिन्ता व्यक्त भएको पाइन्छ ।

गोठालाले गाई गोरु दमाल्ने होइन समाल्ने हो । घरमा समृद्धि भित्र्याउन दाईं गर्दा धुरीखाँबो वा भन्नुं मेहीखाँबो बलियो गाड्नुपर्छ, लबस्तरो होइन । मेहीमा बाँध्ने गोरु शिष्ट र मिष्ट हुनुपर्छ । दूरदृष्टि राख्ने बौद्धिक भलादमी हुनुपर्छ, जसले सगोलको आफ्नो गोललाई हाँकोस् । अरू गोलसँग मित्रता राखोस् । (अर्याल, २०८०, पृ. ७६)

सामान्य विषय र प्रसङ्गबाट राष्ट्रको हित र कल्याणकारी विचार अभिव्यक्त गरिएको देखिन्छ । धुरी खाँबो कमजोर हुँदा घरको आधार नै कमजोर हुन जाने यथार्थलाई दृष्टान्तसहित उल्लेख गरिएको छ । एकता र सर्वपक्षीय नेतृत्वको आग्रह व्यक्त भएको पाइन्छ ।

सांस्कृतिक क्षेत्रमाथि व्यङ्ग्य

रामप्रसाद अर्यालका निबन्धमा नेपाली संस्कृतिमा आएको स्वलनलाई सघन रूपमा विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । हाम्रा परम्परागत मूल्य तथा मान्यतामाथिको अतिक्रमणका साथै हामीले नै सीमा नाघेको कुरालाई सङ्केत गरिएको पाइन्छ । पूर्वीय मूल्यका पृष्ठभूमिबाट विषयलाई हेर्ने र सोहीअनुरूप बेथितिमाथि प्रहार गर्ने काम गरिएको छ । ब्राह्मणहरूमा आएको विचलन, आफ्ना संस्कार संस्कृति र कर्मलाई त्यागेर स्वत्व गुमाउन पुगेकाहरूप्रति मार्मिक रूपमा कटाक्ष गरिएको पाइन्छ । एकातिर ब्राह्मणमाथि भएको अन्यायको झलक पाइन्छ भने अर्कातिर ब्राह्मणहरू नै आफ्नो ठाउँमा नहुँदाको परिणामका रूपमा सबै विकृतिलाई सङ्केत गरिएको पाइन्छ । परम्परागत आस्था र मान्यतालाई यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

नौग्रह बिग्रेको बेला नौथोक, दशग्रह बिग्रे दशथोक हुन्छ भने भैंँ अहिले बाहुनहरूको ग्रहदशा बिग्रेको छ । देश गणतन्त्रमा प्रवेश गरिसकेको अवस्थामा आफू पनि समावेशी चरित्रको हुनुपर्ने भन्ने ठानेर भात-भान्सा सरोबर गराए । मांस, मदिरा मन पराए, ठुलै कसला काटेर । त्यसो गर्दा पनि आरोप आउन थाल्यो, हाम्ले खाने चिज बाहुनहरूले खाइदिएपछि के भाउ नबढोस् । (अर्याल, २०८०, पृ. ९७)

एकातिर सामाजिक मनोवृत्तिलाई झल्काइएको छ भने अर्कातिर खास जाति तथा सम्प्रदायमा आएको विचलनलाई रोचक शैलीमा प्रस्तुत गरिएको छ । मानिसले आधुनिकताका नाममा आफ्ना परम्परागत मूल्यलाई छाड्दै गएकोप्रति कटाक्ष गरिएको पाइन्छ । आफ्नोपन र मौलिकताको संरक्षण चेतना पनि निबन्धमा व्यक्त भएको पाइन्छ । हाम्रो पहिचान गुम्यो भने कुन अस्तित्व बोकेर बाँच्ने भन्ने चिन्ता लेखकमा रहेको देखिन्छ ।

निष्कर्ष

रामप्रसाद अर्यालले हास्यव्यङ्ग्य क्षेत्रमा राम्रो पहिचान बनाएका छन् । के छ हजुर ? तथा घुस्सा यिनका प्रकाशित हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रह हुन् । हाम्रा मौलिक मूल्य मान्यतामा आएको विचलन, अगुवाहरू सीमित स्वार्थमा लाग्दाको परिणामका कारकका रूपमा यी निबन्धलाई लिन सकिन्छ । समकालीन नेपाली समाजमा हुर्किएका विकृतिहरूलाई उधिनेर प्रहार गर्नु यिनको लेखकीय विशेषता हो । व्यक्ति, समाज तथा राष्ट्रमा बढ्दै गएका अकर्मण्यता र दुरावस्थामाथि कडा प्रहार गरी मानिसलाई सच्चिनका लागि आग्रह गरिएको पाइन्छ । सामान्य विषय सन्दर्भलाई पनि प्रसङ्गानुकूल जोडेर रोचक र घोचक बनाउने आफ्नै प्रकारको शैली रहेको पाइन्छ । यिनको घुस्सा निबन्धसङ्ग्रहका निबन्धहरूमा गणतान्त्रिक नेपालको चित्रबिम्ब प्रस्तुत गरी खराब र मक्किएर रहेका प्रवृत्तिमाथि तिखो प्रहार गरिएको पाइन्छ । राजनीतिक क्षेत्रमा शुद्धीकरण र स्थिरता नहुँदा

व्यक्तिका प्रवृत्तिहरू पनि स्वच्छन्द बन्दारहेछन् । व्यक्ति लगामविनाको घोडा बन्दा थितिहरू बेथितिमा परिणत हुँदारहेछन् भन्ने कुराको सार यी निबन्धको मर्म हो । मानिस सभ्य र सुसंस्कृत भए पनि दिनदिनै खस्कँदै गएको अवस्थाप्रतिको व्यङ्ग्य निबन्धमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । सबै कुराको केन्द्रमा आफूलाई राखेर चल्ने आजका मान्छेको प्रवृत्तिले गर्दा सामूहिक भावना हराएको मर्म प्रस्तुत गरिएको छ । बिम्ब, प्रतीक र सङ्केतका साथमा मानवीय क्षुद्रतालाई व्यञ्जित गरिनले यस सङ्ग्रहका निबन्धहरू निर्मम प्रहारका अस्त्र बनेको पाइन्छ । राजनीतिज्ञ, कर्मचारी, समाजसेवी, बुद्धिजीवी तथा आम साधारणका स्वभाव र आचरणमा स्वलन आएको कुरालाई जोड दिइएको छ । विकृत सोच र व्यवहारमा परिवर्तन नआएसम्म हाम्रो अवस्था भन्ने जर्जर बन्ने सङ्केत लेखकले गरेको देखिन्छ ।

विचार तथा आस्थामा आएको ह्रासका कारण धुरीखाँबो नै कमजोर बन्न पुगेको यथार्थलाई कटाक्षपूर्ण शैलीमा प्रकाश पारिएको छ । मानिसले जहाँ जे जिम्मा लिएको छ, त्यसलाई निष्पक्षपूर्ण तरिकाले सम्पादन गर्ने हो भने बेथितिहरू स्वतः कम हुँदै जान्छन् भन्ने भाव समग्रमा देख्न सकिन्छ । विषय र भाषाको स्थानीयपनका कारण पनि निबन्ध रोचक बन्न गएको पाइन्छ । लेखकमा अनुप्रासप्रतिको मोह ज्यादा देख्न सकिन्छ, जसले अभिव्यक्तिमा रोचकता थपेको पाइन्छ । उखान, टुक्का, तुकबन्दीयुक्त भाषा तथा सूक्तिहरूको प्रयोग पनि प्रसस्त देखिन्छ । निबन्धभित्रको एउटा निबन्धलाई छनोट गरी शीर्षक राखिएको छ, जसले सङ्ग्रहका सबै निबन्धको धर्म र मर्मलाई प्रतिबिम्बित गरेको पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका अठ्ठाईसवटै निबन्धले समाजिक क्षेत्रका विकृतिमाथि घुस्सा प्रहार गरेको देख्न सकिन्छ । समाजमा व्याप्त विसङ्गतिमाथि शब्दद्वारा घुस्सा हान्ने काम गरिएकाले शीर्षक उपयुक्त र सार्थक बन्न गएको पाइन्छ । नेपाली समाजका विविध क्षेत्रमा रहेका विकृतिप्रतिको सशक्त घुस्सा यी निबन्धमा पाइन्छ । समाजलाई सुसंस्कृत र मर्यादित मार्गमा अगाडि बढाउन अर्यालका निबन्धहरू सशक्त रहेका छन् ।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

- अर्याल, भैरव र शर्मा, वासुदेव सम्पा. (२०३३) *छयाकन* तेस्रो संस्क. कौवा प्रकाशन ।
 अर्याल, रामप्रसाद (२०८०). *घुस्सा*. प्रश्रित प्रतिष्ठान नेपाल ।
 उपाध्याय, केशवप्रसाद (२०४९). *साहित्य प्रकाश पाँचौँ संस्क.* साभा प्रकाशन ।
 पन्थ, टंक (२०७३). 'चोलेश्वर शर्माका निबन्धमा निहित व्यङ्ग्य चेतना' *प्रज्ञान* पाल्पा साहित्य विशेषाङ्क. (वर्ष ४, अङ्क ३) नेपाली विभाग त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस पाल्पा. पृ. ४-२३ ।
 प्रभात, विष्णु, सम्पा. (२०७०). *हास्यव्यङ्ग्य विमर्श*. नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।
 भट्टराई, घटराज (२०५४). *खोजखाज*. साभा प्रकाशन ।
 शर्मा, मोहनराज (२०६६). *आधुनिक र उत्तरआधुनिक पाठकमैत्री समालोचना*. क्वेस्ट पब्लिकेसन ।
 सुवेदी, राजेन्द्र (२०४३). *स्रष्टा सृष्टि : द्रष्टा दृष्टि*. साभा प्रकाशन ।
 सुवेदी, राजेन्द्र र गौतम लक्ष्मणप्रसाद सम्पा. (२०७६). *रत्न बृहत् नेपाली समालोचना* सैद्धान्तिक खण्ड दोस्रो संस्क. रत्न पुस्तक भण्डार ।
 सुवेदी, राजेन्द्र र शर्मा, हीरामणि सम्पा. (२०४७). *नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्ध*. साभा प्रकाशन ।